



Йозеф Несвадба  
Как умря капитан Немо

Двете предишни истории за планетите избрах от дневниците на капитан Немо. Сигурно на всички е известна съдбата му. Истинското му име е Пержинка (той беше баща на славния композитор Пержинка) и както знаете, някога с помощта на специален опит беше преодолял бариерата на времето и се бе озовал в далечното бъдеще, в нашата епоха, за която тогавашната ера на експедиции в космоса е била само малко примитивна подготовка за истински достойното човешко съществуване. Аз много добре познавах капитан Немо. Именно на мен бе възложено да му създам рая, за което пиша и този рапорт:

След пристигането в нашата епоха Пержинка живееше главно сред почитатели на старите времена, на които разказваше за някогашната си кариера и коригираше историографските записи в института им. Освен това пишеше мемоарите си. Може би току-що сте прочели откъси от тях. Той живя така дълго време. Само че от своята епоха бе дошъл с похабен организъм, ето защо още преди да навърши първите сто години, при един медицински преглед му казаха, че ще умре.

И тогава този човек, който изобщо се държеше доста странно и който сигурно и в своята епоха е бил донякъде изключителен екземпляр, постъпи съвсем неочаквано и особено. Пребледня, измънка няколко думи и едва не припадна. Беше последвала рязка вегетативна реакция, каквато наблюдаваме у хора, които трябва да умрат в разцвета на силите си при някакъв нещастен случай или катастрофа. С една дума, уплаши се. И през следващите седмици заедно с влошаването на здравословното му състояние растеше и страхът. Затова ми възложиха да направя със своя механик специален апарат, който да даде възможност на болния да изживее нещо като екстракт от най-щастливите мигове в живота си и по този начин да преодолее страха от смъртта. Апарат, който да му помогне по-лесно да умре.

Но какво са разбирали под понятието „щастие“ съвременниците му? Какъв е бил за тях раят, който са очаквали след смъртта си? Днес никой не знаеше със сигурност това. Не ни оставаше друго, освен да действваме по експериментален начин, стъпка по стъпка, като преценяваме и описваме реакциите на мозъчната кора на въпросния човек.

Апаратът беше прост. Отнесохме го в здравния пункт, където лежеше Пержинка, включихме го, докато той спеше, и го настроихме така, че при извикване на съответните представи лицето, с което се извършва опитът, да изпитва максимално удоволствие. После направихме запис на представите.

Първият пробен сеанс не беше особено интересен. На екрана се

появиха ракетите с форма на пура, от които е гъмжала епохата на междупланетните полети, този отдавнашен исторически етап. Наблюдавахме Немо как управлява една такава свършена, блестяща и мощна ракета по време на експедиция към най-отдалечените пространства на вселената към една система от живи организми, с които трябваше да бъде установена връзка. Видяхме го как каца с ракетата си на определената планета и как напразно оглежда странното тежко небесно тяло. Той не намери там никакъв живот, докато планетата не започна сама да проявява признаци на собствена активност, докато не се разбра, че експедицията му е открила система, където животът е изграден на базата на многосъставни полимери, много по-прости от белтъчините. Те съществуват тук под формата на масивни образувания, които воюват помежду си върху орбитите около своята звезда и взаимно се изтласкват едно друго като при огромен билиард. Истинска борба за място под слънцето. Разбира се, Пержинка разрешава спора и постига известно помирение в планетарното съперничество. Проста работа!

Но тази представа не успокои капитана. Той се събуди призори изпотен и възбуден. Гледаше ни, сякаш бяхме някакви призраци от неговата епоха. Обясних му накратко защо сме дошли. Разбира се, скрих истинската цел на нашето посещение и му дадох известна надежда, но по-неже никога в живота си не съм лъгал, мисля, че той лесно разбра всичко.

– Вие сте обичали приключенията, откритията и пътешествията из космоса. Хубаво! Но нали им сте се насладили предостатъчно. За какво мечтаете още? Видели сте толкова неочаквани и странни явления, че сигурно ви се струват вече съвсем обикновени. Тогава защо се страхувате? Закъде още искате да отлетите? През целия си живот сте бил щастлив... – казах аз, като произнесох особено внимателно думата „щастлив“, която днес така рядко използваме.

– Бях щастлив само когато се връщах... – рече капитанът и се закашля. Явно страдаше от едема на белите дробове. Моят механик подпря главата му и аз отново включих апарата.

Видяхме тържественото завръщане на неговия космически кораб, наградите, отличията и жените. Изглежда, жените са играли важна роля в живота на Пержинка. На екрана пред нас дефилираха няколко десетки. Аз се усмихнах. Колко странни и неразумни са били някога хората. Сега, когато те се обединяват въз основа на общите интереси, вече няма емоционални кризи и не-постоянство. Едва не извиках, когато на екрана се появи моят механик, тоест жена ми. Тя запуши устата ми с ръка.

Живее с жена си, откакто започнах да конструирам церебралните апарати, значи, от няколко години. Не мога да се оплача, тя е чудесен и сръчен механик. Никога не ми е минавало през ум, че би могла дори за миг да помисли за тоя капитан, който съвсем малко се отличава от животното. А и фантазиите му, които можехме да наблюдаваме на екрана, бяха все по-примитивни и по-примитивни. На жена ми обаче ѝ беше интересно. Не я разбирах. Да не би и за нея това все още да представлява щастие? Съвкупляването? Дразненето на повърхностните кожни сетива? Да не би и до днес да не е разрешен проблемът от Синята планета?

– Това е ужасно! – викнах ѝ аз и с това застраших с провал целия опит, защото наоколо беше тъмно и тихо.

– Нима не знаеш още колко работа ни чака, какво още искаме да постигнем заедно? – погледна ме с укор тя.

Пержинка отново се закашля и образът на екрана изчезна.

– Забравих да ви разкажа – той се взираше в мен с лека усмивка – една интересна случка на Алдебаран. Там открихме механична цивилизация, изчезнала по вина на роботите-двойници. Не знаете какво са роботи-двойници ли? И ние дълго не можахме да разберем. Когато се приземихме там, открихме в леговищата им само странни избелели скелети. Но за тях вече цели векове се бяха грижили собствените им копия, двойници от противния пол. Някога, в разцвета на своята цивилизация, обитателите на Алдебаран ги създали, за да избегнат трудностите при брачното съжителство. Всеки си имал жена, която фактически била самият той, само че от женски пол. А жените пък имали такива мъже. Цялото население на планетата измряло, защото не понасяли никого освен себе си и престанали да се размножават...

– И тогава вие бяхте „щастлив“? – попитах го аз.

– И тогава ми беше много мъчно като днес...

Дишането му се беше подобрило, но си оставаше неритмично и повърхностно. Това беше лош признак. Лекарите го бяха напуснали. Предадох го на нас. Помня, че когато умираше, баща ми отиде в кабинета си и поиска да остане сам. Очаквах, че и този човек ще ни изгони, но, изглежда, ние му бяхме приятни. Преди всичко жена ми. Той я улови за ръката. Аз отдавна не го бях правил.

– Трябва да има някаква причина, за да изживеете всичко това. Имали сте много жени, а не сте били щастлив. Страхувате се, че животът ви ще свърши. Защо? Какво още не сте успели да направите, какво не сте изживели?

– Когато знае, че след две седмици ще бъде обесен, човек може

отлично да се съсредоточи – тъжно се усмихна Пержинка. – Това го каза доктор Джонсън.

Не знам какво значи „обесен“, сигурно е някаква насилствена смърт. А доктор Джонсън е бил май някой от неговите астронавти. За радва ме поне това, че сега капитанът сам приближи до себе си нашия апарат и го постави на вестибуларната си система. Започва да действа с рефлексите си. По-добре и от котка.

Появи се детско игрище и на него деветгодишният капитан Немо. Целият отбор му се подиграва, че е допуснал да му вкарат гол. Капитанът расте и кара отбора да тича по игрището. В командата му изведнъж се озовават и неговите бъдещи противници: помощникът му, шефът му биолог, а накрая – самият аз. Жена ми избухна в смях, като видя колко смешно скачам сред тълпата на екрана. Скоро започнахме да клякаме и да залягаме в калта.

– И ти можеш да се смееш на това? – казах й сърдито аз, този път шепнешком. – Интересно ти е, че този екземпляр от нашия вид, хомо сапиенс, вижда най-голямото си щастие, мечтания рай само в това, че ще си уреди сметките с хората, които са го обидили? Този рай е за хората от първобитното общество, от времето на кръвното отмъщение. Не знам дали изобщо не трябва да преустановим опита, дали този човек си заслужава труда.

Когато видях на екрана как той започна да ми крещи, как се приближи до мен, като във въображението си ме превишаваше с цяла глава и беше много по-силен от мен, изведнъж самият аз изпитах особен страх и изключих апарата.

Немо веднага се събуди.

– Вижте какво (реших да действавам направо аз), вие се страхувате да умрете, защото не знаете какво ви чака след това. Вие мечтаете за някакъв рай, искате да бъдете „щастлив“. И така, изберете си, човече. За ради вас аз цели седмици изучавах литература. Искате ли да пиете от реката на забравата като жителите на Гърция? Искате ли амброзия или нектар? Или мечтаете за скута на германските руси богини във Валхала<sup>1</sup>. А може би както индианците след смъртта желаете да изпаднете във вечно опиянение? Можете да имате всичко, включително мед и вино. Та нали представите на вашата епоха за рай и за щастieto са били толкова примитивни, че един от най-великите тогавашни философи е заявил, че

---

1. Олимпът на древногерманската митология. Там отивали душите на загиналите в бой. Б. пр.

човек е щастлив, когато може да се почеше, където го сърби. Искате ли да се почешете? Моля. Не разбирам какво искате. Не знам от какво се страхувате... – Сега пък аз му крещях. Бях почти толкова възбуден, колкото преди малко той от своите фантазии. А Немо вече можеше само да шепне от леглото си. Той се усмихна:

– На онова място в пространството, където открихме роботите двойници, имаше една планета, която гъмжеше от какви ли не чудеса на техниката. Тя пък била погубена от ругатня. Може би все още знаете какво означава ругатня? Там имало един блестящ учен, нещо като вас, който автоматизирал цялата планета. На всеки жив човек дал машина, която се управлявала от специален център. Но веднъж в яда си той прошепнал на центъра: „Остава още да се качите на главите ни!“ И тежките механизми, които не притежавали ни най-малко чувство за хумор, наистина постъпили така с обитателите на планетата. Намерихме ги затрупани от собствените им машини, погубени от собствената им логика. Не се осмелявам да повтора думите на оня изобретател, драги господине... – добави с усмивка той и си изтри потта. Стори ми се, че по-скоро му пречим в неговите последни мигове. Затова не възразих, когато жена ми ме изгони от помещението.

Края на историята научих от нея.

– Ние искаме да разберем нещо съвсем просто – каза ми тихо тя. – Кога в живота ви се е сторило, че можете да умрете?

– Когато бях щастлив.

– А кога сте били „щастлив“?

Той помислил малко. Явно не можел да се сети веднага.

– Когато на петнадесет години за първи път целунах момиче...

– А после?

– После, когато по време на отпуск със собствените си ръце направих във вилата ни огнище...

Жена ми не знаеше какво е това „огнище“, но продължила да го разпитва.

– После, когато при втората си експедиция поправих регулатора на запалването в гравитационното поле на черната звезда... – добавил той. И нищо повече не си спомнил.

– Започвам да разбирам вашето „щастие“ – каза ми жена ми. – Всъщност то е любов и творчество. Или и двете заедно. Вие сте го изпитали три пъти в живота си. А ние винаги живеем така. Създаваме нови механизми, предмети и произведения на изкуството и всякога по двама души, рамо до рамо, такъв е целият ни живот. Затова вече не познаваме

понятието „щастие“. Ние сме изпълнени с него. А в крайна сметка това е и ваша заслуга. Вие сте ни подготвили този живот. Можете да бъдете с нас...

И тя му подаде електродите на апарата ни. Но той поклатил глава и за пръв път изглеждало, че вече не се страхува.

– На мене ми стига моето огнище – промълвил той. – Сега искам нещо друго.

И умрял. Без апарата. Спокоен и примирен, като всички хора в нашата епоха.

Забележка:

Изглежда, капитанът най-сетне е разбрал, че е изчерпал докрай творческите си възможности, че животът му не може да продължава вечно дори в най-висшата си форма и че смъртта е само сливане с материята и освобождаване от бремето на изключителното. Това личи от последното му изречение: „Сега искам нещо друго.“ Искан е нещо различно от това, което е имал през живота си. Смъртта. Аз често си спомням за него и много добре го разбирам.

Особено сега, когато жена ми ме напусна и трябва да работя с механик, който е отчайващо несръчен. И до днес не разбирам защо се стигна до раздяла. И съм нещастен.

КРАЙ

© Йозеф Несвадба  
© 1984 Невена Захариева, превод от чешки

Josef Nesvadba

Сканиране, разпознаване и редакция: Светослав Иванов, 2007

**Публикация:**  
ЙОЗЕФ НЕСВАДБА  
Експедиции в обратна посока  
Разкази

Josef Nesvadba  
Vupravy opasnym smerem  
Nakladatelstvi Mlada fronta, Smena, Nase Volako  
Praha, 1976

© Невена Захариева, преводач, 1984  
© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно оформление,  
© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1984  
с/о Jusautor, Sofia

Рецензент Бойко Въртов  
Редактор Каталина Събева  
Художествен редактор Иван Кенаров  
Технически редактор Пламен Антонов  
Коректор Ани Иванова  
Чешка. I издание  
Дадена за набор на 28.V.1984 г.  
Подписана за печат на 8.XI.1984 г.  
Излязла от печат месец ноември 1984 г.  
Формат 70×100/32 Изд. № 1785 Цена 2.50 лв.  
Печ. коли 26 Изд. коли 16.84 У ИК 16,48  
ЕКП 95364 5627-60-84

Книгоиздателство „Георги Бакалов“ – Варна, 1984  
Държавна печатница „Балкан“ – София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4164>]